

زنجان لهجهسى

مصطفى رزاقى

هر ديلده اوچ قاتى بير- بيريندن آئيرماق لازيم دئير: ادبى يازى دىلى، شىفاهى دىل و لهجه. ادبى يازىلى دىل معمولن يازىدا ايشلنير. دىلين تامام شكىلچى لرى دئيشمه دن هامى سوزلرين يانين دا سس آهنگىنى رعايت ائتمكله ايشلنير و سعى اولونور هر كلمه آيرى يازىلسين و اونون يانينداكى كلمه نين اونون اوستونده كى تاثيرى اونون يازىلىشىندا دخالت ائتمه سين. عوموم شىفاهى ديلده قايدا اوزره بعضى كلمه لرين شكىلى دئيشير. دئمه لى يازىلى دىل دانئيشيق ضرورتينه اويغونلاشراق تئز- تئز و بير-بىرى نين آردىنجا دئىلىر و كلمه لر يوشانير. اونا گوره اونا «عوموم» شىفاهى دئىيرىك كى، هامى شهرلرده تقريبن عئىنى دىر. دئمك هامى شهرلرين لهجه سى دىر. لهجه هر شهرده ان اوزل دىل حادىته لرينه دئىلىر. بو حادىته لر عومومى لهجه دن فرقلى دىر. چوخ خوصوصىت لر عوموم شىفاهى دىلين خوصوصىتى دىر. اونا گوره بو و يا باشقا شهرين آدينا يازماق اولماز. مثلن سونو / ر / ن / حرفلى ايله بيتن كلمه لرده جمع شكىلچى سى نين «ل» حرفى او حرفلره چئوزىلىب قوشا دئىلىر: گونلر ← گونلر. دقتلر ← دقتلر. بوندان باشقا شىفاهى ديلده ائله خوصوصىت لر ده واردىر كى، ادبى يازى دىلينه گلنده دئىلىر. بونلارنى دا لهجه حىسايتنا قوينا بيلمه رىك. بورادا ايلك نؤوبه ده عوموم شىفاهى دىلين اوزللىكلرى يانيندا زنجان لهجه سى و اوندا اوز و ثرن اوزل دىل حادىته لرينه توخونوروق.

مىثال لاردا اول ادبى تلفوظ، سونرا لهجه گله جك.

سس لرین اوزانماسىنى ايكى نؤقطه ايله (: گؤسترجه ئىك.

ه/ا	آ	اى/ئ/ىء	اى/ي/ى	اؤ/ؤ	او/و	اؤ/و	او/و	اؤ/ؤ	اى/ئ/ىء
ə	a	e	i	ö	u	o	ü	ü	ə

و̣ / ِ / ى̣	و̣
y	v

سس لر

۱-۱- زنجان لهجه سینده سس دۆشۆمۆ

اۆرادا ← اۆردا اۆرادان ← اۆردان اۆراداکی ← اۆرداکی
 بورادا ← بوردا بورادان ← بوردان بوراداکی ← بورداکی
 سونرا ← سؤرا اونلار ← اولار بونلار ← بولار
 چؤرتکه ← چؤتکه گؤندۆز ← گؤنۆز

۱-۲- زنجان لهجه سینده بعضی فئعل لرین سون صامیتی دۆشۆر:

گل ← گه ← باخ ← با قوی ← قو دور دا ← دو دا قورخما ← قورخما دؤرت
 ← دؤت

۱-۳- بعضی ایسیملرین سون سسی دۆشۆر و اونون یئرینه اورتاداکی صاییت اوزانیئر:

دنه ← دهه (قو بیردهه سنه سؤز دئییم).

گنه ده ← گه : ن ده

۱-۴- زنجان لهجه سینده (آ) یئرینه (و) :

یاخین ← یوخون

۱-۵- زنجان لهجه سینده (یء) یئرینه (ه/ا) :

گئن ← گن ائن ← ان گئیش ← گئیش ائندیرمک ← اندیرمک

۱-۶- زنجان لهجه سینده و ← ی

وئورماق ← وئيرماق

۱-۷- زنجان لهجه سينده سس دئيشمه سي:

اؤلسون ← اؤسسون ياواشجا ← ياواچجا گئتسين ← گئتسين

دئيه ن مرم ← دئيه ل مرم (ياشلى نسيل ده)

دئيل ← دؤيؤر- دؤيؤل- گوؤيؤر

گرک گندک ← گوؤرک گندک

گوؤرؤنؤر ← گوؤرؤکوؤر

گورنه ← گون نه

۱-۸- زنجان لهجه سينده: (ئ) ← (ب)

دىء ← دى - دئييرم ئىء ← ئى - ئيئييرم

۱-۹- زنجان لهجه سينده اينجه صائيت لر يئرینه قالين صائيت گلير:

قؤنچه ← قؤنچا نؤقطه ← نؤقطه نؤقسان ← نؤقسان نؤؤ ← نؤؤ(ع) نؤؤحه ←
نؤؤحه

مؤؤضو ← مؤؤضو مؤؤقىء ← مؤؤقىء(ع)

۱-۱۰- زنجان لهجه سينده قالين صائيت لر يئرینه اينجه صائيت گلير: عاغيل ←

عغيل

آرخ ← ارخ باخت ← بخت تاخت ← تخت تاختا ← تخته حالقا ← حلقه قارا ←

قره قايئيش ← قئيش - قئيش قامئيش ← قمئيش قايئين ← قئين - قئين واخت ←

وئخت يون ← يون

۱-۱۱- زنجان لهجه سینده (ۆ) ئیرینه (ؤ):
صۆبح ← صۆبح

۱-۱۲- زنجان لهجه سینده (آ) ئیرینه (ئ): قايچئ ← قئيجي قايئش ← قئيش
قايئت ← قئئيت

۱-۱۳- زنجان لهجه سینده (ه/ا) (ئ) سسی (ئ) سسی ایله عوض لئیر:
چک ← چئک دی ← دئئ دئیش ← دئئیش ای ← ائئ ائیل ← ائئیل

۱-۱۴- ادبی دیلده آئرئئقدا همیشه اۆچۆن (بیتیشیکده -چۆن) عۆمۆم شیفاهی دیلده
اۆلدوغو کیمی زنجان لهجه سینده صامیتدن سۆنرا (ایچین اۆچۆن ایچین اۆچۆن)،
صاییتدن سۆنرا (ئچین ئچۆن ئچین ئچۆن) اولور.

ایچین	اۆچۆن	ایچین	اۆچۆن
صامیت	ال اۆچۆن ←	گۆز اۆچۆن ←	قئیز اۆچۆن ←
ایچین	گۆزۆچۆن	قئیزئچین	اۆچۆن ←
صاییت	ئیری	اۆزۆ اۆچۆن ←	قاپئ اۆچۆن قۆلو اۆچۆن ←
	اۆچۆن ←	اۆزۆئچۆن	قاپئئچین قۆلوئچۆن
			ئیریئچین

۱-۱۵- عۆمۆم شیفاهی دیلده اۆلدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده: سۆد ← سۆت
اۆد ← اۆت اودوزماق ← اوتوزماخ دوتماق ← توتماخ اودقونماق ← اوتقونماخ
اودماق ← اوتماق یۆلماق ← یۆنماق

۱-۱۶- زنجان لهجه سینده نئچه هنجالی سۆزلرین و ھا بئله مصدرلرین سۆنوندا (ق) یئرینه (خ) ایشله نیر: آچئق ← آچئخ آرتئق ← آرتئخ اوئناماق ← اوئناماخ

۱-۱۷- زنجان لهجه سینده هنجائین یا سۆزۆن سۆنوندا گلن (ج) و (چ) تلفۆظه (ژ) و (ش) کیمی نوؤلشیر: وئجدان ← وئژدان

کلمه نین سۆنو	هنجائین سۆنو	هنجائین اولی
ج ← آج ← آژ	آجلیق ← آژلیق	آجئمدان ← آجئندان
چ ← ایش ← ایشمیرم	ایچمیرم ← ایشمیرم	ایچمیرم ← ایشمیرم

۱-۱۸- عۆموم شیفاهی دیلده اولدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده (ه) یئرینه (ی): داها ← دای

۱-۱۹- عۆموم شیفاهی دیلده اولدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده : بیشیر ← پیشیر بیچاق ← پیچاق

۱-۲۰- زنجان لهجه سینده: ئو ← وئ

چئویر ← چئویر- چئندر سئومک ← سئومک ائو ← اوئ دئو ← دئو

۱-۲۱- عۆموم شیفاهی دیلده اولدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده هنجائین سۆنوندا (ساکین اولاندا) (ند) ← (ت) اولور.

فند ← فت بند ← بت قند ← قت

کند ← کت مرنند ← مرت

سرنند ← سرت سمند ← سمت

۱-۲۲- انگ حادىثەسى

زىنجان لەجەسىندە : ھىجانىن سۇنۇندا (نگ) سالخىمى (ى) سامىتىنە چىۋىلىرى. باشقا لەجەلەردە بو سالخىم (ھ) سامىتىنە چىۋىلىرى. باشقا لەجەلەردە (تېرىز) بو سالخىم گۇيا اولجە (ك) سامىتىنە سۇنرا قايدا اۆزرە ھىجانىن سۇنۇندا گلن (ك) (ھ) - يە دۇنۇر. زىنجان لەجەسىندە (نگ) سالخىمى اولجە (ن) - ە چىۋىلىرى سۇنرا (ن) (ى) - يە چىۋىلىرى. شايد ائلە بونا گۇرە دىر كى، فئەل چكىمىندە دە ايكىنچى شىخس تكدە زىنجانىن بعضى يىرلىرىندە (ابھر) فئەل سۇنۇنداكى (ن) (ى) - يە چىۋىلىرى. گلېرسن ← گلېرن ← گلېرى
 آلېرسان ← آلېران ← آلېراى.

يا گاهدان ايسمين يىئەلىك حالىندا ايكىنچى شىخس تكدە يىئە سۇزۇن سۇنۇندا گلن (ن) (ى) - يە چىۋىلىرى. باشىن ← باشىي
 الين ← اليي

انگ حادىثەسى	زىنجان لەجەسى
نگ ← ى	زىنگ ← زى
	رىنگ ← رى
	لىنگ ← لى
	جىنگ ← جى
	بانگ ← باى
	قىشىگ ← قشى

۱-۲۳- زىنجان لەجەسىندە ايكى كلمە بىر-بىرىنىن يائىندا گلندە بعضن بىر كلمەنىن سسى او بىرى كلمەنىن تائىرىندە دىشىرى.
 بىر تۇمن ← بۇر تۇمن

تۆمىن كىلمەسىندە (و) سىسى سىبب اولوب (بىر) (بۆر) اولاي.

اۇ جۆر ← اۇ جور (جۆر ← جور)

بو جۆر ← بوجور (جۆر ← جور)

بو گۆن ← بوئۆن (بو ← بو گۆن ← يۆن)

ھارايئا گئدىرسن ← ھارئيديرن (گئدىرسن ← ئيديرن)

۲۴-۱- (ك) صاميتى (گ) صاميتينه چئۇريلير:

كئچمك ← گئچمك كئچى ← گئچى

۲۵-۱- زىجان لهجهسىندە سس(صائيت، صاميت) آرتئيمى :

يۇموروق ← يۇموروق يۇمشاق ← يۇموشاخ ھامى ← ھامى آتئلماق ←
آتئلماق

۲۶-۱- زىجان لهجهسىندە بعضى كىلمەلردە (ك-ش-س-گاھدان ز) صاميتى
قوشالاشئير:

ايكى ← ايكى ئىكە ← ئىككە چكىرتكە ← چكىرتكە چكىچ ← چككۆج
ديكىنە ← دىكىنە

قاشئىق ← قاشئىق آشئىق ← آشئىق ايشئىق ← ايشئىق دوشك ← دوشك

قئسا ← قئسا كئسە ← كئسە

اۆزۆك ← اۆزۆك تازا ← تازە

قووزاماق ← قووزاماق

۲۷-۱- اسكى دن قالمئش باشلانغئجداكى (ھ) سسى ساخالانمئشدئير:

اۆركمك ← ھۆركمك آسان ← ھاسات

۲۸-۱- عۆموم شىفاھى دىلدە اۆلدوغو كىمى زىنجان لەجەسىندە دە اۆخشارلىق و نھايت بىلدىرن (كىمى) سۆزۆ (كىمىن) دئىلىر. من كىمى ← منىم كىمىن اۇرانا كىمى ← اۇرا كىمىن

۲۹-۱- زىنجانىن بعضى ئىرلىرىندە: تائىماق ← ايتائىماق
۳۰-۱- زىنجان لەجەسىندە بعضى كىلمەلرین سۆنونا (ت) آرتئىرئىلئىر: مۆرخىص ← مىرخىصت خاھىش ← خاھىشت خوروش ← خوروشت سىن ← سىند ظن ← ظند فن ← فند

۳۱-۱- زىنجان لەجەسىندە (ئ) صائىتىندىن سۆنونا (پ) صامىتى آرتئىرئىلئىر:
ائىشىك ← ائىشىك بئىشىك ← بئىشىك
۳۲-۱- سۆزۆن اولىندە (اي) سسى دۆشۆر:
ايئىرمى ← ئىرمى

صرف

اىسىم

۱-۲- يوخارىءداكى نۆمونهلردە بىتىشىدىرىجى (ئ) دئىلىن اىسىم دن سۆنراكى ھىجايئا دۆشمۆش دۆر. عۆموم شىفاھى دىلدە و زىنجان لەجەسىندە اگر (ئ) ھىجىئىن سۆنونا دۆشسە (ساكىن اولسا) اۆزۆندىن قاباقتى سسى (ئ) - يە چئۆيرر. (پ) دئىئەن دە وار.
كللەئىن ← كللىئىن - كللىئىن سىنەئىن ← سىنئىئىن - سىنئىئىن يارايئان ← يارئىئىن - يارئىئىن

قالاىدى ← قالىدى - قالىدى گلهىدى ← گلهىدى - گلهىدى

۲-۲- دن/دان ← نن/نان

عۆمۆم شىفاھى دىلدە اۆلدوغو كىمى زىنجان لەجەسىندە دە چئىئىشلىق حال شكىلچى سى ھىمىشە (دن / دان) يالئىز (م) (ن) - دن سۆنرا (نن / نان) اولور:

مندن ← من نن دامدان ← دامنان الیمدن ← الیمدن دالیمدان ← دالیمنان
۲-۳- عوموم شیغاهی دیلده اولدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده سؤزۆن سؤنوندا گلن
تأثیرلیک حال شکیلچیلری قلبه لی سس قانونونا تابع اولمائییب یالنییز بیر شکیلده (ی)
ایشله نیر. اؤزۆ ← اؤزی یۆزۆ ← یۆزی توپو ← توپو قوئو ← قوئی آئی ← آئی قئیزی
← قئیزی

۲-۴- زنجان لهجه سینده ییته لیک + تأثیرلیک حالانما بئله دیر:

الیمی ← الیمی الینی ← الین الینی ← الی: ن

المیزی ← الیمیزی الینیزی ← الیزی ال لرینی ← ال له: نی

۲-۵- زنجان لهجه سینده ییته لیک + یۆنلۆک حالانما بئله دیر:

الیمه ← الیمه الینه ← الهن الینه ← الینه

الیمیزه ← الیمیزه الینیزه ← الیزه ال لرینه ← ال له: نه

۲-۶- زنجان لهجه سینده سس اوزانماسی Compensatory Lengthening

۲-۶-۱- جمعه ده اؤلان ایسمین تأثیرلیک حالیندا تأثیرلیک شکیلچیلی سی و اوندان قبا قکی

(ر) سسی دۆشۆب و اؤلارین یئرینه جمع شکیلچیلی سی نین (آ-ا) سسی اوزانا بیلەر:

داش لاری ← داش لآ: (تۆک یئر)

ایش لری نی ← ایش له: نی (دۆزلتدیلر)

۲-۶-۲- ییته لیک حالدا اؤلان جمع ایسمین جمع شکیلچیلی سی نین (ر) صامیتی و اوندان

سؤنراکی (ئ-ی) سسی دۆشه بیلەر:

داشلارین (آلتیندا) ← داش لآ: ن (آلتیندا)

گۆل لرین (عطری) ← گۆل له: ن (عطری)

۲-۶-۳- سۆنو (ئ-ی) سسی ایله بیتن کلمه لرین ییته لیک حالیندا حال شکیلچیلی سینده

بیتیشدیریجی (ن) صامیتی دۆشه بیلەر و اونون یئرینه (ئ-ی) سسی اوزانا بیلەر:

علی نین دفتری ← علی: ن دفتری

آری نین بالی ← آری: ن بالی

۲-۶-۴- سنین اۆچۆن دئیم ← سه: ن چین دئیم

اۋنون يانىنا ← اۋنون يا: نا دېرناغىمى ← دېرنا آمى
(عوڭلىك) اۋنون ← اۋ: ن توكانلار ئىن ← توكاننا: ن بېرى

صيفت

- ۳-۱- عۆموم شيفاهى دىلده اۋلدوغو كىمى زىنجان لهجه سىندە دە صيفت دۆزلدن (كى)
سس آھنگىنە اوغون اولما تاراق يالئىز بىر شكىلدە ايشلەنير: كى كى كو كو ← كى
اۋرادا كى ← اۋردا كى بىزدە كى ← بىزدە كى
بونونكو ← بونونكى اۋزۈنۈنكو ← اۋزۈنۈنكى
- ۳-۲- عۆموم شيفاهى دىلده اۋلدوغو كىمى زىنجان لهجه سىندە دە ساي لار ئىن سىراسىندا (-)
ينجى) ئىرىنە (ايمىنجى) ايشلەنير: دۆردۈنچۆ ← دۆردۈمىنجى.
- ۳-۳- عۆموم شيفاهى دىلده اۋلدوغو كىمى زىنجان لهجه سىندە دە آسى- اسى شكىلچى سى
ايشلك دئىيل.
- ۳-۴- عۆموم شيفاهى دىلده اۋلدوغو كىمى زىنجان لهجه سىندە دە آراق - ارک ايشلنمير.
آلاراق- گلەرک
- ۳-۵- عۆموم شيفاهى دىلده اۋلدوغو كىمى زىنجان لهجه سىندە دە (آر)كن- (ار)كن
فئعل لردە ايشلنمير ايسىم لردە آزاراق ايشلەنير.
بورادا ايكن ← بوردا ئىكن قورو ايكن ← قورينىكن
- ۳-۶- زىنجان لهجه سىندە: اينجه صائيت لى فئعلين سۆنوندا (دىك) شكىلچى سىندن سۆنرا
صائيت گلندە (ك) (ى) دئىيل (غ)- يە دۆنۆر.
گلدىيى ← گلدىغى وئردىيى ← وئردىغى گزدىيى ← گزدىغى

فئعل

۴-۱- زنجان لهجه سینده خبر شکیلچی سی ایکینجی و اؤچونجو شخص تک و جمعه دیشیلیر.

آدامام ← آدامان
 آدام سان ← آدامان آدام دئر ← آدام دی
 آدامئق ← آدامئق
 آدام سئز (سئنیز) ← آدام ئیز ← آدام دئرلار ← آدام دیلار

۴-۲- زنجان لهجه سینده بعضی واختلار ایندیکی زامان فئعل شکیلچی سی دیشیلیر:
 (یر ← ی) آلدادئر ← آلدادی ← سارالئر ← سارالی گلیر ← گلی

۴-۳- زنجان لهجه سینده بعضی واختلار فئعلین اؤچونجو شخص جمعینده جمع علامتی دیشیلیر: (لار / لر ← لا / له)

یازاجاق لار ← یازاجاق لا
 یازارلار ← یازال لا
 یازئرلار ← یازئل لا
 یازئبلار ← یازئب لا
 یازاجاق دئلار ← یازاجاق دی لا
 گله جکلر ← گله جک له
 گلرلر ← گله ل له
 گلیرلر ← گلیرل له
 گلیبلر ← گلیب له
 گله جک دی لر ← گله جک دی له.....

۴-۴- امر شکلی نین سونو صائیتله (آ / ا / ه) / ی / و / ئ / و / بیتن فئعل لر یاخین گله جک و ایندیکی زامان دا دیشیلیر، (آر / ار، یر / یئر / ور / وئر) شکیلچی لر گلنده (یر ور یو ور) (آ / ا) و آراچی (ی) ایکی سی ده دوشور.

فئعلین سونو آ / ا	
یاخین گله جک	ایندیکی زامان
باغلا یار ← باغلی یار ← باغلا یار	باغلا یئر ← باغلی یئر ← باغلی یئر
باغلا ر	قالا یئر ← قاللی یئر ← قالیر
قالا یار ← قاللی یار ← قالار	اولا یئر ← اولویور ← اولور
قالار	اله یئر ← الی یئر ← الیر
اولا یار ← اولویار ← اولار	ائله یئر ← ائلی یئر ← ائلیر

الہ یر ← الی یر ← الہ ر اٹلہ یر ← اٹلی یر ← اٹلہ ر ایستہ یر ← ایستی یر ← ایستہ ر	ایستہ یر ← ایستی یر ← ایستیر
---	------------------------------

فئعلین سوٺو / ی / و / ی / و /	
ایندیکی زامان	یاخین گلہ جک
تانی یر ← تانی یر یتری یر ← یتری یر قورویور ← قورویور سورویور ← سورویور	تانی یر ← تانی یر یتری یر ← یتری یر قورویور ← قورویور سورویور ← سورویور اوخویاردی ← اوخوردی

۴-۵- زنجان لهجه سینده یاخین گلہ جک زاماندا (یا) حذف اولور:

اوخویوردو ← اوخوردی

۴-۶- زنجان لهجه سینده امرشکلی نین سوٺو / ل / ر / ن / اولان فئعل لره (یر) شکیلچی سی

بییشنده بعضی یرلرده (ر) دوشور و فئعلین سوٺو سسی چکیلیر.

ن	ر	ل
قونور ← قوٺونی (قونور)	دورور ← دووری	قیل یر ← قییلی
دایانی یر ← دایانی یر	گوٺوری ← گوٺوری	گولور ← گوٺولی
اوزانی یر ← اوزانی یر	وٺیری ← وٺیری	بیلیر ← بییلی
یوٺونور ← یوٺونوری		آلیر ← آلی
		دولور ← دوٺولی
		سولور ← سوٺولی

		قيسائير ← قيسسالى چوخائير ← چوخالى (سولائير ← سولى ئير ← سولور ← سولى)
--	--	---

۴-۷- فئعلين كۆكۆنۆن ھابئله ايسمين، سون سسى (ئۆنلۆك حالدا) «آ/ا» اولورسا اونا صائيتله باشلانان شكيلچى بيتيشن ده شكيلچى دن اونجه بيتيشديرىچى (ئ) صاميتى گليز. عۆموم شيفاهى ديلده اولدوغو كيمي زنجان لهجه سينده ده سۆزۆن سونون داكى «آ» «ئ»-يا و «ا/ه» «ئ»-يه چئوزيلير.

فئعل ده	آ / ه	آن / ان	يب / ئيب / اوب / وب	آم / ام
آ	بولايئا ← بولىئا دوڭلايئا ← دولىئا چولايئا (چولغايئا) ← چولىئا اوئينايا ← اوئنيئا	باغلايئا ← باغلىئا باغلايئا ← باغلىئا	باغلايئيب ← باغلىئيب	اوغلوئيام ← اوغلىئيام
ا	اوروشگه ئير ← اوروشگى ئير	تربنمه ئين ← تربنمى ئين ايسته ئين ← ايستى ئين	ايسته ئيب ← ايستى ئيب دوشه ئيب لر ← دوشى ئيب لر	نوئه ئيم ← نوئى ئيم

قارا ئا ← قارى ئا داعوا ئا ← داعوى ئا داوا ئا ← داوى ئا بالا ئا ← بالى ئا	آ
سېنە ئە ← سېنى ئە دوۋە ئە ← دوى ئە	ا

۴-۸- زىنجان لەجە سېندە: (داماق/داتماق ← لاماق/لاتماق)

تاپداماق ← تاپلاماق آلداتماق ← آلاتماق

۴-۹- زىنجان لەجە سېندە (ئىلداتماق ← ئىلاتماق)

جىرئىلداتماق ← جىرئىللاماق قىرئىلداتماق ← قىرئىللاماق

قۇرولداماق ← قۇروللاماق فىرئىلداتماق ← فىرئىللاماق

شىرئىلداتماق ← شىرئىللاماق

۴-۱۰- عۆموم شىفاھى دىلدە اولدوغو كىمى زىنجان لەجە سېندە فئعلين كىچمىش زامانىدا

(دى -دى-دۆ- دو) شىكىلچى سى قىلبەلى سس قانۇنونا اويغون اولمور و ھمىشە بىر شىكىلدە

ايشلەنير: گىلدى ← گوردى گوردى قويدو ← قويدى آلدى ← آلدى

۴-۱۱- زىنجان لەجە سېندە ئىنى نىسپەتە: ((كاش) گىلە ئىدىم ← (كاش) گىلە ئىدىم

۴-۱۲- عۆموم شىفاھى دىلدە اولدوغو كىمى زىنجان لەجە سېندە دە سونو(ت- د-ن-

ر) اولان سۆزلردن سونرا اولى (ل) اولان شىكىلچى لردە (ل) ترتيب ايله (د-د-ن- ر)

اولور.

(لار- لر- لىك (۴)- لى (۴)- لىك -لىتمك -لىشمك -لىمك -لىم) بعضى

صاميت لردن سونرا دىششير. بئله كى، (ت) و (د) (بعضى شەرلردە مثلن سراب دا ھابئله

س، ش، ز، ژ)-دن سونرا (دار- در- دىك (۴)- دى (۴)- دنمك -دتمك -دشمك -

دمك- دىم) اولور.

(ن) - دن سۇنرا (نار- نر- نىك (۴) - نى (۴) - نىمك - نىمك - نىمك - نىمك -

نىم) اولور.

(ر) - دن سۇنرا (رار- رر- رىك (۴) - رى (۴) - رىمك - رىمك - رىمك -

رىمك - رىم) اولور.

آمما فئعل لردە : گلرلر ← گللرلر

گليرلر ← گليرلر

آچارلار (ايسيم) ← آچاررار

آچارلار (فئعل) ← آجاللار

لازلر	لىك (۴)	لى (۴)	لىمك (۲)	لىمك (۲)	لىك (۲)	لىمك (۲)	لىم (۴)
ت	آتدئ	آتدئ	قاتدانماق	پۇرتداتماق	جۆتدشمك	آرئتدماق	
د	آددئ	آددئ	سانئ				آددئم
ن	يامانئىق	دۆيۆننۆ	دۆيۆننمك		سرىنشمك	دۆيۆنمك	
ر	قاررئق	قاررئ	فئيررانماق	فئيرراتماق	جۆررشمك	جۆرره مك	
س							كس در
ش							داش دار
ز							قئىزدار
ژ							يۆزدۆك
							گۆژدۆ

(ت - دن - ر) صاميتلر سئراسئندا (ل) ده واردئر آمما هئچ دئيشيكلېك

ئارانمادئغئنا گۆره ئوخارئدا دئئيلمهدى.

۴-۱۳- زنجان لهجه سینده بعضن فعلین ایندیکی حال شکلینده فعلین سوونونا

(ی - ئ - و - و) آرتئیئر:

گلیر ← گلیری قاچیر ← قاچیرئ

گورور ← گورورؤ وورور ← وورور

۴-۱۴- عوموم شیفاهی دیلده اولدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده صیفت

لرین چوخالتماسیندا عادتین (لاپ- چوخ) ایشله نیر و (راق - ان) - ین یئرئ یوخدور.

بعضی کلمه لرده (راق) ثابت لشیب : یوخارئراق ← یوخارراخ بوئانراق ← بوئانناخ

آشاغئراق ← آشاغئلاخ

۴-۱۵- عوموم شیفاهی دیلده اولدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده سوأل

شکیلچیسسی (می - می - مؤ - مو) ایشله نیر.

۴-۱۶- زنجان لهجه سینده نقلی کئچمیش زامانئین شکیلچی لری بیرینجی و

ایکینجی شخصین تک و جمعین ده (میش - میس - مؤ - مو) اوچونجو شخصین تک و

جمعین ده (یب - یب - وب) ایشله نیر.

گلمیشم ← گلمیشم گلمیشسن ← گلمیشن گلمیش ← گلیب

گلمیشیک ← گلمیشیک گلمیشسینیز ← گلمیشیز گلمیش لر ← گلیب لر

۴-۱۷- زنجان لهجه سینده نقلی کئچمیش زامان قئیر-ی شوهودی اولاندا

(یب - یب - وب) یئرینه همیشه میس ایشله نر

گلیب میس ←	گلیب میس سن ←	گلیب میشم ←
گلمیش میس	گلمیش میسن	گلمیش میشم
گلیب میس لر ←	گلیب میس سینیز ←	گلیب میشیک ←
گلمیش میس لر	گلمیش میسینیز	گلمیش میشیک

۱۸-۴- زنجان لهجه سینده گله جکلی کئچمیش زامانیندا (دی - ایدی) یئرینه

یالنئیز (ئیدی) ایشله نیر.

گله جک دیم ← گله جئیدیم	گله جک دین ← گله جئیدن	گله جک دی ← گله جئیدی
گله جک دیک ← گله جئیدک	گله جک دینیز ← گله جئیدیز	گله جک دی لر ← گله جئیدی لر

۱۹-۴- زنجان لهجه سینده گله جک و نقلی کئچمیش زاماندا (دیر) (دی) اولور:

گله جه یم ← گله جه یم	گله جکسن ← گله جه ین	گله جک دیر ← گله جکدی
گله جه یتیک ← گله جئیتیک	گله جک سینیز ← گله جئینیز	گله جک دیر لر ← گله جکدی لر

گلمیش ← گلمیشم	گلمیشسن ← گلمیشن	گلمیش دیر ← گلیب دی
گلمیشیک ← گلمیشیک	گلمیشسینیز ← گلمیشیز	گلمیش دیر لر ← گلیب دی لر

۲۰-۴- زنجان لهجه سینده قئیری شوهودی زاماندا گله جکلی کئچمیش زاماندا:

گله جک میش ← گله جئیمیش

۲۱-۴- اوچ خاص فعلین صرفی (اوتدو - گوئتدو - گتدی):

- عوموم شیفاهی دیلده اولدوغو کیمی زنجان لهجه سینده ده بو فعل لرین

اصلینده اولان (ر) سسی دوشور: اوتور ← اوتو گوئتور ← گوئتو گتیر ← گتی

- ساده کئچمیش زاماندا صرف اولوناندا (ر) و اوندان قاباقکی صائیت دوشور:

اوتوردوم ← اوتدوم اوتوردون ← اوتدون اوتوردو ← اوتدو

اوتوردوق ← اوتدوق اوتوردوز ← اوتدوز اوتوردولار ← اوتدلار

هابئله: گوئتوردوم ← گوئتدوم گتیردیم ← گتدیم

- اولی صامیت اولان فعلین اینکار و نقلی کئچمیش شکیلچی سیندن قاباق

یالنئیز (ر) دوشور:

اۆتورما ← اۆتوما گۆتۆرمه ← گۆتۆمه گتيرمه ← گتيمه
 اۆتورموشام ← اۆتوموشام گۆتۆرمۆشم ← گۆتۆمۆشم گتيرميشم ← گتيميشم
 - اولى صائيت اولان شكيلچى لردن (آجاق، ار، ير) قاباق (ر) قايئيدئر:
 اۆتوراجاغام ← اۆتوراجاغام گۆتۆرهجهيم ← گۆتۆرهجهيم
 گتيرهجهيم ← گتيرهجهيم

۴-۲۲- زنجان لهجه سينده ايکينجى شخصين تکی و جمعينده (س) دۆشۆر:

گلیرسن ← گلیرن گلیرسیز (گلیرسینیز) ← گلیریز

۴-۲۳- زنجان لهجه سينده ياخين گلهجک زاماندا کۆکۆنۆن سۆنو (ل-ر-ن)

اولان فئعل لرده (اۆچۆنچۆ شخصين تک و جمعيندن باشقا) (ار) شكيلچى سى دۆشۆر و
 اونون يئرینه بو اۆچ صاميت قوشالانير:

گلرم ← گللم گلرسن ← گللن گلر ← گلر
 گلهريک ← گلليخ گلرسیز (سینیز) ← گللیز (آمما) گلرلر ← گللرلر

دورارام ← دوررام دورارسان ← دورران دورار ← دوررار
 دورارايق ← دورروخ دورارسئیز (سئینیز) ← دورروز (آمما) دورارلار ← دوررالار

مينرم ← ميننم مينرسن ← ميننن مينر ← مينر
 مينريک ← ميننيخ مينرسیز (سینیز) ← ميننيز (آمما) مينرلر ← مينلرلر

۴-۲۴- زنجان لهجه سينده اينديکی زاماندا کۆکۆنۆن سۆنو (ل-ر-ن) اولان

فئعل لرده ايکينجى شخصين تکی و جمعينده (ير) شكيلچى سى دۆشۆر و اونون يئرینه
 کۆکۆن سۆنونچو صائيتى اوزانير. بو حاديشه يه سس اوزانماسئ **Compensatory Lengthening** (فارسجا: کشش جبرانی) دئئيلير. (: سسين چکيلمه علامتى دير.

گلیرم ← گه: لم گلیرسن ← گه: لن گلیر ← گه: لی
(بعضن: گه ی لم)

گلیریک ← گه: لیخ گلیرسبز (سینیز) ← گه: لیز (آمما) گلیرلر ← گلیرلر

دورورام ← دو: رام دورورسان ← دو: ران دورور ← دو: زری
(بعضن: دو ی رام)

دورورق ← دو: روخ دورورسونوز ← دو: روز (آمما) دورورلار ←
دورورلار

مینیرم ← می: نم مینیرسن ← می: نن مینیر ← می: نی
(بعضن: می نم)

مینیریک ← می: نیخ مینیرسبز (سینیز) ← می: نیز (آمما) مینیرلر ←
مینیرلر

۲۵-۴- زنجان لهجه سینده بعضن تاکید بیلدیرمک اوچون بیرینجی شخص
جمع امر فئعلی نین سونونا - ین آرتیریلیر.

گئدک ← گئده یین (گئداغین) ساتاق ← ساتاغین

نظره گلیر آشیق شعرینده - آئییم سونلوغو همین حادیشه نین بیرینجی شخص
تکده کی شکلی دیر: گلیم ← گلائییم سائییم ← سالائییم

۲۶-۴- زنجان لهجه سینده گئیش حال زامانیندا اولان فئعلین نفی شکلی نین

چکیمی بئله دیر:

گلمه رم ← گلمه رم گلمزسن ← گلمه رن گلمز ← گلمز
گلمه ریک ← گلمه ریک گلمه زسیز ← گلمه ریز گلمه زلر ← گلمه زلر

شكىلچى لىرى

۱-۵- زىنجان لەجەسىندە باغلايىچى ئىن دىشمەسى: ايله (لا / له) ←

ينن / ينان / ىنن / ىنان /

ايله - (لا / له) شكىلچىسى عوموم شىفاھى دىلدە اولدوغو كىمى زىنجان

لەجەسىندە صامىتدن سونرا (ينن / ينان) و صائىتدن سونرا (ىنن / ىنان) اولور:

صامىتدن سونرا: دىش يىنن داش يىنان

صائىتدن سونرا: (اؤز) دىشى يىنن (اؤز) باشى يىنان

۲-۵- عوموم شىفاھى دىلدە اولدوغو كىمى زىنجان لەجەسىندە دە (دك) يىثرينه

(جان - چان - كان - كىمىن) ايشلەنير :

بورا دك ← بوراجان - بوراچان - بوراكان - بورا كىمىن

۳-۶- زىنجان ئىن يىترلى سوزلىرى:

بو سوزلردن چوخو ائل دىلى و ادبىياتى ئىن مۆختىلىف ساي لار يىندا چاپ اولونوب.

بورادا آنجاق اولنلاردان بىر پاراسىنى گىتيريرىك.

توپلايان: ثرىا بخشى / ائل دىلى و ادبىياتى ۱

ابھر

قانشار qanşar قاباق. [سن گىت ماشىيىن قانشار يىندا اؤتور.]

زىنجان

اسىل əsil ائولنمەلى اوغلان يا قىز.

اؤرتۆك örtük يورقان - دؤشك. باخ: سوزلۆك.

اوفرمک üfərmək سارالماق. [بئله اوفرميشن؟ نوخوشان؟]

ایمانی imani ماهنی.

اکیره مک əkirəmək تورشاماق (قئیز)، قارئماق (قئیز). [فیلائی نین قئیزئی آلان یوخ

قائیب اکیره ئیب.]

بئجرمک becərmək باشارماق.

بئی بازار bey bazar ایش، ایلگی، علاقە.

بئیتون beytun وئج سیز، فایداسئیز.

بجیت bæcit بئجید.

بهری bəhri سائاق کیمی، تکی، تهر. [مال بهری ایچهری به گیریر.]

بیجه کالاş bicə کالاş ال ائری، اذیت جیل اوشاق.

بیئخچی bixçi اره

پاچئن paçın تومان، دونون اتهئی.

پسه سیر pəsə sir گیزلین. [پول لارئئی پسه سیر ائله دی = گیزلتدی.]

پنجه کئش pəncəkəş سوومو، بربری چورهئی.

پونجوک püncük ئئرسیز ایراد توتما. [چوخ پونجوک چئخارتما.]

پیرنوو pırnov گوده بورون.

پیریم پیریم pırım pırım ئئکه ئئکه، گيله گيله، دال بادال. [گوئلریندن پیریم پیریم

ئاش اله نیردی.]

پئسیئخما pısxma قورخودان بئر ئئره قئیسئلماق.

تامبیرا tambıra ناز، میننت. [والله من زاد اونون تامبیراسئین چکه بیلمره م گلر گلسین

گلمز هئچ گلمه سین.]

تله که tələkə بئر آز، آزجا. [فارسی دیلین تله که اؤیرنمیشم.]

تنشگە **tənəşgə** كۆرسۈنۈن دۇرت بېرىنئى. [بوئور كۆرسۈنۈن يوخارى تنشگە سىندە
اوتور.]

تەسان **təsan** اودونلوق، كۆمۈر دامى.

تۆرەلى **törəli** باخ: تۆرەملى.

تۆرەملى **törəmelli** دۆز عمللى، تۆرەلى باشلى، دۆزگۆن، دۇغرو. [بىر تۆرەملى
ايش گۆردۆن اۇ دا بوئودو.]

توسالا **tosala** بالاجا، آلچاق بوئى، كۆلە. [توسالا جاتينا اود- اود دور.]

تولمبار **tulambar** گۆز ياندئيران اود، تۆستۆ.

تيخاجى **tixaci** ۱- گۆزدن دۆشمۆش قذا، [نەدى ئيميرن تيخاجى اۆلدى.] ۲-

تۆھمت، بۆھتان، ايفتيرا. [فيلانى تيخاجى تاخير خالنا.]

جانئخماق **canixmaq** جانا گلەمك، اوسانماق، بئزمك.

جللابى **cəllabi** آرائيقدا بوئوين، اينام سئيز آدام. [جللابى يە قئيز وئرمك ياخشى دەگيل.]

جنم مرگ **cənəmmərg** جاوان اۆلمۆش، آلاھ آلمئش.

جولاز جولۆ **culaz cülü** پارا، كۆھنە پالتارلى. باخ: چولۆك.

جولاماق **culamaq** قوروماق. [اللين جولاسئين نيئە جالاتدئين.]

چت **çət** ايچى چتين چيخان گيردكان.

چە چۆلە **çəçülə** حوققا بازلىق.

چولۆك **çülük** الين كيچيك بارماغى.

چونگۆتمك **çüngütmək** ايشەمك. باخ: لۆلتمك. [اوشاق فرش اۆستە

چونگۆتدى = ايشەدى.]

چئرتداخ **çirt dax** گۆنە باخان تۇخومو.

خشه نك **xəşənək** قاشئینما، گيجيشمک. [هئچ يئره داعوانئ ساتين آئير دييه سن
خشه نگی وار.]

خوسدی **xosdi** اوغورلادی.

خوسماق **xosmaq** اوغورلاماق، چئيرپماق. [توکاندان نوشابه لرین بيرینی خوسدی].
خئتئخ **xıtıx** قئدیق.

خئرناشماق **xırnaşmaq** جاوانلارین ظارافاتی .

داداری **dadarı** سرسری، يئرسيز ايش گورمه.

دبک **dəbək** دیک باش، زاغار.

دهتله مک **dəhətləmək** تاتئماق، بيلمک. [آغزین سوزون دهتله داتئش].

دههیل **dəhil** قائلین چورک، باگئت چوره تی.

دوش بالاش **duşbala** سوزگج. [دوش بالانی گتير دؤيؤنؤ سوزؤم].

دؤممؤلؤش **dümmülüş** بؤزدؤم، باخ: مۆچۆک.

دؤنرگه **dönərgə** چارخ. [دؤنرگه سی دؤنؤب = باختی دؤنؤب].

ديررو **dirro** چوخ اوزون آدام.

زئرتئق **zırtıq** رنگی قارا آدام.

زیلان **zılan** يامان، شولوق اوشاق. [اوشاقلاری ئین اوچؤ ده زیلاندى].

ساکى **saki** سان کی. [ساکى دا بؤيؤک دی ائحتيرامئین ساخلامئير].

سللم **səlləm** مۆلاييم، سرين ئئل. [اوتاق چوخ ايستی دی قاپئنی آچئق قوی بير سللم
گلسين.]

سؤسرریک **süsərrik** سؤسری.

سؤسگه **süsgə** سانجاق، تئل گؤلؤ. [قئزلار باشلارئینا سؤسگه وورارلار].

سوماخ بالا **somaxbala** بالاجا کيچیک تاوا.

سونجولماق sonculmaq سانجئيلماق، باتماق.

سوئكشماق sۆykәshmәk برک قوجاقلاشماق. باخ: سۆزلۆك.

سئغارلاماق sığarlamaq سئغاللاماق، تومارلاماق. [قالی نئی یاتئمئنا سئغارلا].

شاغی ۛ sağı دوہچی.

شولاتدماق şolatdamaq جئزالاماق، جئزما قارا ائتمک، ایری اویرو ینازماق.

شولۆك şülük نازیک اوزون آدم.

شئر پئلاق şırpıllaq چوخلو های ھوی، شولوخلوق. [بو شئر پئلالا خدا آدم دهلی

اولور].

شئرئق şırıq شئرئم. [پارچا شئرئق اولدو].

قارساماق qarsamaq دانلاماق، قئناماق.

قارسماق qarsmaq دانلاماق، تره ائلمک، باشئنا چئغئرماق. [اوشاغی چوخ قارسما].

قره نک qərə nək پیس فال ووران، آغزی قارا.

قورا زنگ qora zəng زئئقئرو، زنگ. [تابوت قورا زنگی قازائیب = قوجالئق

چاغئندا اوشاق دۆزلدیب].

قئتمئر qıtmır خسئس، قئسقاج.

قئژژو qıjzo سرسم، باش دؤنمه. [قئژژو توندوم].

قئسسئم qıssım اوووج. [بئر قئسسئم کئشمئش گؤندوم].

قئنجئشماق qıncışmaq گئجئشماق. [دئشلرئم قئنجئشئر].

قئئئخلئق qıyılıq فرشین اولئنده کئچئلن ارئشلر، تورپاخلئق. [لوهردن قاباق بئر

ئئددی لای قئئئخلئق توکریک].

قئئئق qıyıq قئغ.

كاف كاف گئچمك kaf kaf geçmək اۆره ئى اتلانماق، بىرىندن سارى اۆلمك.

[اۆره ئىم اوندان سارى كاف كاف گئچىر.]

كالاش kalaş آياق قابى، باشماق.

كئشىك keşik بوجاق.

كشكىماق kəşkimaq پالتارلار ئىن شىرىت اۆستده قوروماسى.

كۆمو komu ياستى. [فىلانى كۆمو بوروندى=ياستى بوروندى].

كۆكۆرەمك kökürəmək باخ: اكىرەمك.

كىرناس kirnas قىتمىر، خسىس، پول خىرچ ائله مە ئىن.

كئسنىخ kısınx تئسباغا.

كىفلان kiflan كۆف.

گاوار (ياوار) gavar (yavar) دئيه سن، ائله بىل، دئمك. [هاوا توتقوندو گاوار قار

ياغا جاق].

گۆدەنك gödənək يوغون باغئىرساق.

گۆرگۆرە gürrürə يامان اوشاق، شولوق، نادىنج، اود پارچاسى. [آلاھ آلمئش

اوشاق دؤيؤل كى، گۆر گۆرە دى!]

گۆرەلمك görəlmək سرەلنمك، گرىلمك.

گۆدور godur گۆن آغلاماق، بىرىنه تۇ توتماق. [منه بىر گۆدور چكدى گل

گۆرە سن].

گۆۋەرنتى gövərənti گۆۋىرتى.

گىدى gidi جومرد، جومانمرد. [سن هانسى گىدى نىن قئزئسان؟]

لتدى lətdi لتلى، هميشه ناخوش.

لۋەر ləvər فرشىن ايكى قئراغئىندا سادە قئرمئز حىصه.

لؤل löل روحی خووصوییتلر، داوڑائیش. (لؤلۆ دۆنۆنۆب: روحی خووصوییتلری

عووض اولوب.) [قیزلارین لؤللری دۆنۆب اصلن اوزلرین ایشه وئرمیلر.]

لؤلتمک lüllätmək باخ: چۆنگۆتمک.

لۆهره ləvərə اوجا، هئیکلی، یاراشیق سئز آدام.

ماسدار masdar سیرینی گیزله دن.

ماسدیخلماق masdıxlamaq اورتوب باسدیرماق. [ایشلرین ماسدیخلاما، دای

بیلدیم.]

ماشارا maşara بوغاز یاراسی. [بوغازیو ماشارا چئخسین اوشاق دۆز اوتو.]

ماقتیلاتماق maqqıllatmaq علاج سئزلیقدان دال با دال کپریک وورماق. [دۆز

سۆزه جاوابی یوخودو گۆزلرینی ماقتیلاتدیردی.]

مایالار باشی mayalar başı فساد توره دن (ام الفساد) [فیلانی مایالار باشی دی.]

مرهس mərəs میراث. [مرسه فالسین بو ایاق قابینئ ایاغیمئ چولاق ائله دی.]

مره-مره mərə-mərə دیک-دیک. [مره-مره باخیر منه دینه ن آدم گۆرمه ییب.]

مرهسه لماق mərəsələmaq تومارلاماق.

منه سا mənəsa منجه، منده سه. [منه سا قوربان آئی دی.]

مۆچۆک möçük هر اوجو تیز مخروطی شئی. [میدادین اوجو مؤچۆکدۆر یانی

قدنمیش دیر.]

مینقو minqo بورنونا دائیشان آدام.

نازامات nazamat ناز، ایفاده، مازامات. [فیلانی نازاماتا قویور، سن ده نازاماتا قویما

گۆره ک.]

نیمرچی nimərçi پالتار یونان، کنیز.

نکک nəkk داماق. [چئینه مکدن نککیم دۆشدۆ.]

ھاممار hammar آستا، ئاواش، گىزلىنچە. [ھاممارجا ايچرى يە گىردى].
ھىسكلەماق həsəkləmaq تۆشەمەك، نەس نەس وورماق. [قاچماقدان ھىسكلەر، ھىرا
ھىسكلەپ ھىسكلەپ گىلرە؟]
ھەنەر hənər اودون اىستىسى. باخ: سۆزلۆك: ھىنەرتى. [تەندىرەن ھىنەرى وورور آدمەن
اۆزۈنە].

ھەنكە قالا hənəkə qala گىردەكان اۆتونوندا قابىغى سۆرتۈلمۈش گىردەكان.
ھۆدۈكلەمەك hödüklemək دالدا دا ئىشماق، قىتەت.
ھۆشدۈرۈم خانا hüşdürüm xana بۆيۈك يىر، بۆيۈك ائۇ، اوجو بوجاغى بىلەنمەز
ئۇ. [ئۇ دىئەل ھۆشدۈرۈم خانادى قىشدا اۆچ دنە دە بوخارى قورسان قىزىشماز].
ھۆشدۈرۈك hüşdürük قىشقا، قىشقىرىق.
ھۆم بۆل hümbül ھۆمۈل، ھىم بىر، قوماردا يۈلدەش.
ھىنىشماق hinişmaq قىز ايلە اۇغلانن سۆيىشمەسى.
ويىنىشماق vırxılmaq چابالاماق، وورنوخماق.
ويىزماق vızmaq چىرپماق. باخ: خوسماق.
ويىنجىر vincir چۇخ دائىشان، يۈنگۈل. [فیلانى ويىنجىر ويىنجىر دائىشىر آدمەن قانى
قرەلەر].

يىتەك yetik ائشەلەين. [چۇخ يىتەكدى].
يىمىشلمەك yemişlənmək شىتەنمەك (شىتەنمەك).
يانالاماق yanalamaq گىزلىچە بىر زادى بىرىنەن اۇوجونا سۇخماق.
يەھلەنمەك yəhələnmək يىيەلەنمەك، صاحىب چىخماق، يەلىك دورماق.
يوسقول yosqul يۇخسول.
يىل آتى yel atı دۇچرخە.

توپلايان: مصطفى رزاقى / ائل دىلى و ادبيياتى ۱

زىجان

ائىنم **eynəm** باخ: ائنگم.

ائىدىرمك **eydirmək** ازدىرمك، ناز ائتمك، چوخ اوز وئرمك، شىتلندىرمك.

[اوشاغى چوخ ائىدىرمه مىنر بوئىنان. (باخ: ائىمك).]

آجىندان **acından** آجىمدان. [آجىندان اولدوم ناهار پيشمه دى. آجىندان ئىريشه

بىلمىردىم.]

الازلانماق **alazlanmaq** يانماق، اوتولمك.

اغىزاسىچان **ağızasıçan** آخسار سىچان، (بىر قىسم چول سىچانئ).

اوجوبىنىخ **ucubnix** بوئوك، هوندور آدم. (عوج بن عنق). [بىردن گوردوم قارداشئ

گلدى، اودا كى، اوجو بىنىغىن بىرى.]

اوخوماق **oxumaq** خسته لىين سىرايت ائتمه سى، يولوخماق [منه سووق ده ئيب منه

يوخون گلمه سنه ده اوخويار. بو نوخوشلوق سندن منه اوخودو.]

اورنشمك **örnəşmək** شوخلوق ايله بىر بىرىنه اذيت ائتمك، اوجشمك، اريشمك.

[بىر بىرىنه اورنشمه ئين!]

اوزامانا **ozamma** اوشاق دوعومو شنلىينده وئريلن قوناقلىق، وليمه.

[موبارك دى اوغلون اولوب اوزامانا يادىندان چىخماسىن.]

ايتائىماق **itanımaq** تائىماق. [من اوزومو ايتائىيان گوندن.]

ايشىتماق **ışıtmaq** چىراغئ ياندىرماق (ايشىتماق، كوكونون مۆتعددى شكلىدىر). بىر

مثله ايشلنمىشىدىر. [گندىردىم ايندى / گوردوم بىر هيندى / ائششىگى ميندى / چىخدىئ

شوربادان // گئديرديم باناق / گوردوم بير آناق / يتددى قيرخ آناق / چيخدى شوربادان
// آى بالا مردى / دهده مين دردى / يتددى يوك پردى / چيخدى شوربادان // آى بالا
خورشيد / چيراغئين ايشيد / بير قيللى پيشيك / چيخدى شوربادان.

آينىماق aynımaq ۱- آينىلماق. ۲- باش آچماق. [قوى باشيم آينى سين سنین ده
ايشين گورره، يوخودان آينى ديم گوردوم ساعات اوندور].
باغداش bağdaş قىچلارنى چارپاز شكيلينده اوتورماق، [باغداش قورماق] ماغداش دا
دئيلير.

بانلاتماق banlatmaq گيزلينجه اوغورلاماق، اكمك. [ميدادئيمى بانلاتدئيلار: اكديلر].
بايندئيرماق bayındırmaq قودورماق، ايفراطكارلىق. [چوخ شولوق ائلين هه بالا
بايندئيرمئيشان].

بهرى bæri كيمي، تكين، تهرى، بهرى. [منه باخ گور من نه جور يازئيرام منيم نهرى].
بود bud (پاي بولوشمه ده) ياخشى، اوستون. [بو توكان او توكان بوددور].
بوئى boy (فرش ايصطيلاحى) فرشين عمودى اريش لرينه بوئى دئيره لر. [بوئيلاردان
بيرى قيرئليب]. بوئلوق: بوئى ايبى.

بوئى boy حشره، بوئه، بوئه، بوجك. [اويده بوئى وار گرک داوا ووراق].
بيلو bilö (بولوؤ) بيچاق و قئلينجى ايتيلمك اوچون ايشلنن مخصوص بير داش.
پاتگه patgə خالچا توخوما و سيله لريندن بيرى، ياستى دمير شيش. [اول پاتگه له سورا
آرقاجى گنج].

پوشله مک pöşləmək (۱) سانجماق. [ايلان پوشله سين بيله ن بالام]. ۲) باخ:
سوزلوك..

پيپيلاخ pipillax (پيپيلاق) بدننه قابار. [اليم پيپيلاخ ووردو].

پيسينگال pisingal سوسرى، پيسينا، چاپاغان.

تاتیلی (tatılı) ۱) زهرى مار، میراثا قالمیش. ۲) جووه للاغى. [كوپك اوغلونون

تاتیلی سى ئىرىندە دايتانمىر؛ اوغلان سن نيهه بير ئىردە تاتیلی قىلىپ دوز اوتوموران؟]

تاناماق tanamaq تائىماق. [من سنى دۆنن تانامادىم؛ منى تانامىران؟]

تايكش taykəş تاي ديشيك، جوت اولمايان. [نيهه آياق قبالارئين تايكش گئيميشن؟

چىخارت دوزگئى!]

تره ائتمك tərhetmək آجىخلانماق، كوسمك. [نيهه بس تره ائليرن؟ خوشلوغونان

دى چكىل او يانا دا! نيهه منيم اوشاغىما تره ائلير بيه چوره ييني او وئيرىر.]

تولاس tulas بدنە ازنيك ئىرين اوستونه قويولان ملهم. [ديزيم ده يدى قاپانا

گوئه ردی ائوده خمير تولاسى قويدوق.]

تولوه tuluھ اوز، ياناق. [تولوھلارئيندان قان دامير، ياناقلارئيندان قان دامير.]

توكتو tōktü (فرش ايصطبلاحى) بير بيرينين ديبينه چالينان بش، اون، يا دا آرتيق

ايلمه. [بو خانه لر توكتودور دولدورميتاسان.]

تيزوول tizoul قبار.

جاوا cava داش - قاينالارئين آراسينداكى چاتلاق، جب. [بو داشلارئين جاواسيندا ادام

يئر اولار.]

چاپاغان çapağan سوسرى.

چالديرماق çaldırmaq توکو قيرخديرماق. [گنديم سلمانينا باشيمى چالديريم.]

چالماق çalmaق باغلاماق، ساريماق. [اوشاغى چالدى داينا.]

چوى çüy تاختا ميخ، چيو.

چيرتيللاماق çirtılamaق سو كيمي شئيلرين داشلانماسى. [اوستومه قان

چيرتيلادى.]

حربەلەمەك **hərbələmək** عصبانیت ایله پرخاش ائتمەك، تھدید ائتمەك، ھدەلەمەك.
[اوشاغی حربەلە چۇخ شولوق ائلیر.]

خارت **xart** قورو، بی ظرفیت آدم. [اۇلار خارت اۇلاللار.] [قارت سۆزۈنۆن
مۆحررفی.]

ختی ائلمەك **xətəy eləmək** قابیغیندان چئخارتماق. [گیردکانی ختی ائلمەیندە الیمی
پیچاق کسدی. بو گیردکاننار ختی اولوب.] کەتەلەمەك دە دئیەرلر. کەتە بیر بالا کاردک
کیمی وئسەلە دیر بو عمل اوچۆن (کۆتمەك = کسمک کۆکۆندن.)

خرره **xərrə** بولاتیق سو، لیل سو. [سوئو خررهلەمە؛ خرره سودان ایستیر بالیق توتا].
خشگر **xəşgər** بوداقلاری قیرماق اوچۆن ایشلەدیلمن بیر نۆۈ چاپاجاق، دەرە.
[خشگری وئر منە آغاجی داللائیم.]

خلش **xələş** (خلج) میللت، ائل، طایفا. [خلشدن آیرئایب دالی قالمئشام منە رحم
ائله.]

دال چاتماق **dal çatmaq** تئبلیک، سۆرۆنمەك. [نیئە دال چاتئیران؟: نە
سۆرۆنۆرسن، تئز اول.]

داللاماق **dallamaq** آغاجین داللائینی کسمک. [آغاجلاری داللائیم].
دامچئللاماخ **damçillamax** دامچئللاماق، مجازن آرایا سوخولماق. [دام دامچئللئیر؛

سن دامچئللاما: سن بیزیم ایشیمیزه قارئشما.]

داھاماق **dahamaq** دانماق، اینکار ائتمەك.

داواخیر **davaxır** داخوا کار، شر داغارجیغی.

درگه **dərgə** بیر اوووجدان آز اولان اولچۆ. [بیر درگه دە دوز تۆك.]

دەئینمەك **dəyinmək** چاتماق. [گلین حئساب کیتاب ائلمەئک ھرە اوژ حققینە
دئینسین.]

دەتەلەمەك **dəhətləmək** بللەمەك، نیشان قویماق. [اوغرو گۆنۆز گلیر بوش ائولری دەتلیر.]

دوۋو **dodo** باخ: شوئقال.

دیلبیر دیلبیر **dilbir dilbir** دیک دیک دائیشماق، جسارتلە دئمک. [چوخ دیلبیر دیلبیر جاواب وئیررسن هه!]

دینقیلا دیشو **dınqıla dişo** اوشاق اوئونلاریندان، تبریزدە «دوۋمبالان پیستان» دئیلر. [اوشاخلار گلین دینقیلا دیشو اوینیئاخ.]

زۆ زۆمە **züzümə** ایلنجه باغیندا اوشاقلار اۆستۆنە مینیب زۆیدۆکلری وسیلە. [زۆ زۆمەدن زۆیندە مؤحکم دئیدیم یثره. زۆ زۆمەنین اۆستۆ آغاریب آینا تکین.]

سئلهمک **seyləmək** دۆیۆنۆ قابدان قابا تۆکرک داش قومونو آئییرماق. [دۆیۆنۆ سئلهدیم سؤرا تۆکدۆم قابلاماينا. دۆیۆنۆن داشی وار اونو سئله.]

سالدیرماق **saldırmaq** قوۋالاماق. [اونو وئورموشدوم، منی گۆردۆ منی سالدیردی. نینە اوشاغی سالدیریران یئخیلار.]

سۆرۆتمەش **sürütməş** (سۆرۆتمەج) سۆرۆتمە، ترلیک. (فارسجا دمپایی).

سۆلۆ **sülü** میل، تۆخونما میلی. [سۆلۆلری وئر کۆئینه یی تۆخوئاخ.]

سیخیبیر **sixbir** بیر نۆۋە الک. [هر نمە ایستەسن واریمیز الک، قلبیر، سیخیبیر. نۆخودو سیخیبیرینن اله.]

سیخماق **sixmaq** توللاماق، آتماق. [اوغلان داشی سئخدی پنجرەنین شۆشەسی سئندی. بوشقابی گۆتۆردۆ سئخدی ائشینه.]

سیرتدتمک **sirtdətmək** (سیرتلتمک) ایصرار ائتمک، سیرتیلماق. اۆزۆنە سالماق. [ایستەمیردی وئرە اۆزۆمۆ سیرتدتدیم آلدیم.]

سیرینسەمک **sirinsəmək** کئیمک. [دۆکتۆر دیشیمە ایینه ووری سیرینسەدی.]

سيل sil (آذربايجانجا: پال. سنگلاخدا: چيل) جويزين ياشيل قابيغي. [سيل لي گيردكان
آلماختي لنيش گيردكان آل.]

سييرانماق siyranmaq سۆرۆشمك، سۆرۆشۆب يئخيلماق، يئره سره لنيك.
[سييرانديم: زۆيدۆم. اوشاغين شالوارئ سييرانئيب گليب دۆشۆب ديزلرينه.]

شورناق şornaq (۱) نۆودان. [ياغيش ياغئيردئ شورناقلار ايشليردي.] (۲) اۆزۆيۆن
قاشئ نئين اۆتوردوغو يئر.

شوش şuş لۆل، زئر، كاميل، خاليص، تامام. [شوش كافير: چوخ كافير. شوش ائششك:
زئر ائششك.]

شونقال şonqal مازالاق، كنجميشده دۆه دۆه دا دئييلر ميش.

شۆوشم şövşəm مۆردار اۆلماق، حرام اۆلماق. [حئيوان مريض اۆلدى باشئني كسه
بيلمه ديك شۆوشم اۆلدى. آئ شۆوشم اۆلموش (قارقئش).]

فيندير سه غير findir səğir جهنم، گۆر. [فيندير سه غيره كي، گليب: جهنمه كي،
گليب.]

قارچئغاي qarçığay آئيجئ قوش (دنيز قوشلارئندان دئر.)

قارسالانماق qarsalanmaq تۆكلرين اۆددا يانماسئ. اۆتۆلمك. [اۆز گۆزۆم
قارسالاندي.]

قارقانا qarqana قارقانا qarqana قارقايقارقاق، دئيينه دئيينه. [عابباسئ آتديلار چاينا
/ قارقانا قارقانا گلير. (عابباس گۆلگز داستاني زنجان روايتي. اؤخويان: آشئق مۆسلۆم
عسگري).]

قارئنا qarınpa قارئن قولو. [نمهدي قارئنايئغان سالمئشان ائله يئبيرن؟]

قالچا qalça (قالچاق) اۆزۆيۆن قيسمي، اۆزۆيۆن حالقاسئ. [بو اۆزۆيۆن قالچاسئ
گۆمۆشدي.]

قayrılmaq قاهرئلماق باخ: قاهرئلماق.

قره مه qərəmə بامباچا، قاپاز، قاراما. [قئیز اوشاقلارئ بئر بئرینه قینی قینی (qini)

qini یاندى قئندئ) وئرنده بئر بئرینه قره مه توتاللا.]

قره نک qərə nək پیس یؤلا یوران آدام. قارا خبر وئرن، شوم. [ایسته دیک چئخاق

ائیشیه بو قره نک پیس فال ووردی.]

قره نقولوق qərənquluq قارانلیق.

قوممالماق qommalmaq (قومبالماق) یؤل اؤستۆنده دیکله نمک، باش قالدئیرماق،

دیکلیب دورماق. [نمه دی قوممالمئشان بوردا یؤل ایچینه؛ دور گئچ ائله یه. قاپئ

آغزئندا قوممالمئشدى من ایلیشدم یئخئلدم.]

قووزماق qovzamaq یاواشجا اوغورلاماق، اکمک. [منیم پیچاغئیمئ کیم قووزادئ.]

قیرجالانماق qircalanmaq تۆکلرین اؤددا توتوشوب، یانماسئ، اؤتۆلمک. [چئراق

اوت توتدو اؤز گوؤزۆم قئیرجالاندى.] [قارسالانماق سؤزۆنۆن تحریفی دیر.]

قیللی پاراخ qilli parax چیرکین و تۆکلۆ آدام و حئیوان. (پاراق: تۆکلۆ) [حسن پاشا

گوؤردۆ علی سئچن قولانلار ضعیف دیرلر اؤز دیلیمیز قیللی پاراخ (کۆر اوغلو

داستائئندان).]

قئنی قئنی qini qini یاندى قئندئ.

کانا kana دلیک، دئشیک، حدقه. [دوققوز کانالی بالابان. دوققوز گوؤزلۆ، دوققوز

دلیکلی.]

کئنیوانی keyvani قارئ قوللوچجو. [هئچ ائوده اولماسئین بئله کئنیوانی / حیلله دن

دۆلدوروب شله کئنیوانی. (صیاد و پری داستانی. زنجان روایتی، اوخویان : آشیق مۆسلۆم

عسگری).]

كۆلكە **külkə** كىلكە، تۆكلرىن بىر بىرىنە ايليشىب دۆيۆن دۆشمەسى. [باشىم
كۆلكەلەنىب.]

كۆلەمرتدى **küləmərtidi** توللايئارق آتماق. [كۆلەمرتدى ئىنن ووردوم قىچلارنى
قىرئىلدى. بىر دنە كۆلەمرتدى سىخدى بىر آغاچ گئىدى.]

كىرت **kirt** (فرش ايصطىلاحي) ارىش لرىن چارپاز دورماسى. [فرشىن كىرتلىرى چوڭ
آشاغىدى كۆجۆنۆ ئوخارنى چكىن.]

گال **gal** قوشلارنى سۆرۆسۆ، تۇپا. [بىر گال دورنا اندى ئىرە، بىر گال سىغىرچىن
تۆكۆلدۆ باغا.]

گرزە **gərzə** محللە بۆيىنۆ ئۇغونۆ، داواخىر، قوچو، لۇطو. [گئجە گرزەلر كۆچەدە
هئىرئىلئىردئىلار، قوئىموردولار ئاتاخ.]

گىرمان **gir** مفصل لردە اۆز وئرن قانچىللىق. بعضن: كۆر چىبان. [دىرسە ئىم گىرمان
اۆلوب، بىلە ئىم گىرمان اۆلوب.]

گىللىنمك **gillənmək** ئوبانماق، گئج قالماق، سۆرۆتمك، آئاق سۆرۆمك. [اوغلان،
تئز اۆل. گىللىنمە.]

لاپ **lap** (فرش ايصطىلاحي) آرقاج گئچندە دال ارىش لردن بىرىنىن ئا نئچەسى نىن
قاباقدا قالماسى. [آرقاج لاپ اۆلوب چىخارت تزه دن گئچ.]

لپدەخ **ləpdəx** بوشقاپ، دۆيۆ، لب تخ (لب تخت).

لۆدۆر **ləvdür** چوڭ اوجا آرىق آدم، لندەهور.

لۆل **lül** اوغلان اوشاغى ئىن آلتى، چۆك، شونبول.

لۆللەمك **lülləmək** اوشاغىن ايدرار ائتمەسى.

لۆلۆك **lülük** لۆلە، چائىنىن لۆلەسى، سماوارنى قىرناسى.

لۆو **lov** بلا. [من باشى لۆو لۆو: من باشى بلالى.]

لوک بوغاز **lök buğaz** قارئین قولو، بوغاز قولو. (لوک: بیر قیسم قبا دوه).
ماماش **mamaş** فوضول، یئتیک، الی اوزون. [ائله ماماش دی یا، هر زادا ال اوزادیر.]
من نم **mən nəm** «من نه بیلیم» سؤزۆنۆن ایختیصارى. [من نم قئچی نی هارا
قوئموشام تاپا بیلیمرم.]

مینفقه له مک **minəqqələmək** اؤئسه مک، افسه مک، تمیزله مک.
موما **muma** یئنی اکیلیمیش کیچیک آغاج، تینگ. [مومالاری آپاردیم اکدیم، بو
مومالاردان یه لیک اولون: مۆوظیب اولون.]
میجنمک **micənmək** قوردالایا قوردالایا یئمک، ایشتیھاسیز یئمک. [میجنمه تئز
اول.]

نمه **nəmə** نمه نه، [بش تۆمن وئریمیش قمه یه بس نمه یه؟ سنین آدین نمه دی؟]
نه دیم **nədim** مغرور آدم، اؤزۆنۆ بیته نن.
[نه دیم اولما اوتور یئرینده.]

ئیغیر **niğir** اؤزۆنۆ یئریدنمه یین آدم، چوخ پوتا. [اؤ چوخ ئیغیردی داغا چئخا بیلیمر.]
نک **nək** داماق. [قاشیق گئچدی اوشاغین نکى یارالاندی. نییه نکینده داتئشیران؟: نییه
بورنوندا داتئشیران؟]

هئلله کان **helləkan** تکر.
هئنه کا **henəka** مازی. [اوشاقلار هئنه کا قالا اؤبورلار. منیم هئنه کالاریم کی
اوغورلادی؟]

هادیر **hadır** آیتق، مۆوظیب. [اوشاقدان هادیر اول.]
هنا **həna** فرش دستگاه لارینین یان آغاجلاری. [بییزیم هنالار کؤئنه لیب دای درده
ده یمز.]

هؤیول اولماق **höyül olmaq** تلسمک. [هؤیول اولما قوی چای دم آلسین.]

يانجا يانجا **yanca yanca** ياواش ياواش، بالا بالا، ياواشجا ياواشجا.
ياندىرماق **yandırmaq** (فرش ايصطىلاحى) ديبه سالماق، چوخورا سالماق.
[فرشى قيرخاندا ياندىرما.]

يانىخسىلاماق **yanıxılmaq** اوزونو اوره يى يانان كيمي گوسترمك. [اونون حائينا
نمه نه يانيران يانىخسىلن (يانىخسىلايىرسان)؛ او دونيا قوردودى].
يه ليك **yəlik** (يههه ليك) مؤواظيب اولماق، صاحيب دورماق. [اوشاقدان يه ليك اول.
اوزوندىن يه ليك اول سووق ده يمه سين].
يوسقول نوغولو **yosqul noğulu** (يوخسول نوغولو) مكه پارتلاغى. [اللى
تومن ليك يوسقول نوغولو آلدئق ييديك].

توپلايان: حسين م. گونئىلى / ائل دىلى و ادبيياتى ۱

ابهر

قيريم **qırım** دوشمين. [قيريمى برک گوروب قاچدى. قارا پولاد اوز
قيلئينجى چالمايئينجا قيريم دونمز. (دده قورقود)].

توپلايان: ثريا بخشى / ائل دىلى و ادبيياتى ۳

آختالا سيچان **axtala sıçan** چول سيچانى. [ياريسين اوچان يئدى
ياريسين آختالا سيچان].

اوجشمك **öcəşmək** (۱) چوخالماق. (۲) شوخلوق ائله مك. (۳) گوئرچينين
آناجينا دا بو كلمه نى ايشله ديبلر. [عملدن سونرا ناخوشلوغو اوجشيب].

اهول **əhvəl** سفئە، آخماق. [اهول ليغيندن باشينا مين اوئون گليب].
بئلم **beləm** ائله بيل، سانكى. [بئلم صاباح مدرسه باغلى اول].
بوئورمك **böyürmək** (۱) اوره يى قالخماق. (۲) باخ: سوزلوك. [بوئورمه دن
باغئير ساقلاريم آغزئما گلدى].
تنكه چيليك **tənəkəçilik** حلبى دوزلتمه.
چاپاق **çapaq** بوچك (فا. سوسك). [ياي گلدى ائو گنه چاپاق ايله دولدو.
ميانا].
چوتور **çötür** ائلى بورون، بورنو ئنكه آدم. [چوتورلوك اونو پيس
گورسه دير].
خيررانماق **xırranmaq** (۱) آلانماق. (۲) باخ: سوزلوك. [ياغلى سوزلر
ايله منى خيرراتدى].
دايجا **dayca** آرتيقراق، داهاجا. [اونون گوئلو آلچاقليغي دايجا دا حورمتين
آرتئير].
درگه **dərgə** اوووج. [اوچ درگه دوئو قبا توک پيشير].
دودويه **düdüyə** سوپورگه نين قوليپو، ساپى. [سوپورگه نين دودويه سى ايله
پيشيگى وئيردئيم (ووردوم). ميانا].
سيتارلاشماق **sitarlaşmaq** ياخشى پيس ايله كئچينمك. [اوولادين پيسى
ايله سيتارلاشماق گرک].

شارامات şaramat شست ن (فا. رك). [سوئا سوئلرلرلن شارامات
دانئشار. ميانا].

قارسماق qarasmaق دانلاماق. [اوشاغئ قارسماق ياخشئ دئيل].
قاھارماق qaharmaق (۱) اۆزه گللك. (۲) گۆج ايله آشماق. [اوغلوم
اۆزۆمه قاھارئر. چائ سولارئ داغ اۆستن قاھارئب آشدئ].
قرقو qarqu (۱) چوخ نازيك آعاج، تاختائين يونتالمئش قابئقلارئ. (۲) باخ:
قارغئ.

كۆكۆرهمك kükürəmək تورشاماق. [قئزئن ار واختئ سوووشاندا مثل
چكرلر: فيلان قئز كۆكۆرهمئب].

گۆرپۆز gürpüz اتلى جانلى. [وړهولئقدان گۆرپۆزه دؤنۆب].
ميت mit سئچيلمئش گيرده كان. [اؤن گيرده كائين ايچينده بيرى ميتلك
چئخار].

ئئخلانماق nıxlanmaq دولوب داشماق. [تليس لرى بوغدا ايله ئئخلادئ].